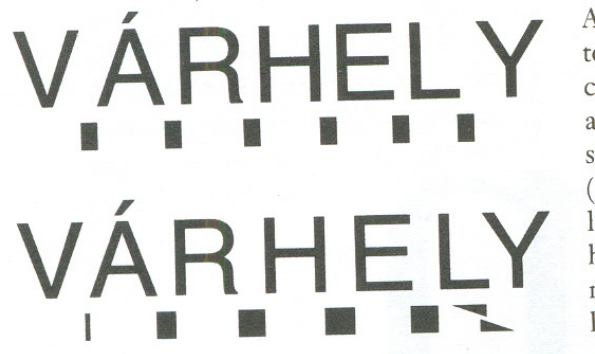

• TIPOGRÁFIA ALAPISMERETEK II.

• EGALIZÁLÁS

- A betűközök egyenletessége alapvető esztétikai és olvashatósági követelmény.
- Elég nehéz elérni ezt, mert a betűk alakja nagyon különböző:
  - négyszögletes,
  - Kerek,
  - Átlós,
  - És nyúlványokat is tartalmazhat.
- Ez azt okozhatja, hogy ha azonos távolságra tesszük őket akkor rossz ritmust kapunk.
- A betűtervezők és a gyártók ezért eleve úgy programozták, hogy a betűk között lineáris legyen, de optikailag egyenletes ritmusú távolságokat hoztak létre, ezt nevezzük **justírozásnak**.
- Kisbetűk esetében ez megfelelő, de a nagybetűk és írásjelek, valamint a nagy és kisbetűk találkozásakor már egalizálást kell alkalmazni.
- Gyakorlatban a betűköz a két szomszédos betű oldaltávolságainak összegéből adódik.

NAGIBETŰK EGALIZÁSA

- Betűközök egyengetés=egalizálás.
- Szerencsés esetben a kisbetűk ritmusa jó, a csupa majuszkulából írt szöveg esetében már egalizálás szükséges, mert a nagybetűk geometriája szélsőségesebb különbségeket tartalmaznak (pl. TL vízszintes vonása, A, V ferde szárai, de a kerek betűk is hagynak sok szabad részt.).
- Általában a függőleges szárak találkozása kívánja a legerősebb távolítást (HE),
- második helyezett a zárt szélű betűt tartalmazó kapcsolat (EH, SH)
- Kerek és függőleges kapcsolatok(DE),
- Két zárt szélű betű kerül egymás mellé(ES),
- Zárt és kerek a távolság találkozásakor (EC),
- függőleges és ferde (HA),
- Függőleges és teljesen nyitott (HT, LH).
- Nem növeljük a távolságot, sőt csökkentjük, ha :
- Kerek és ferde találkozás van(OV),
- Vagy két ferde (AV),
- Kerek és nyitott(OT),
- Zárt és nyitott (ET).
- A nyitott és ferde még erősebb szűkítést igényel (TA, LV),
- A legerősebb összehúzó a két teljesen nyitott találkozása (LT).

SZÓKÖZ

- Mekkora a megfelelő méretű szóköz?
- Akkora, amekkora a szavakat már észrevehetően elválasztja egymástól, de nem olyan nagy, ami már lassítja a szöveg folyamatos olvasást, valamint a mondatok értelmezését.
- Úgy kell megállapítanunk a megfelelő szóközméretet, addig amíg el nem érjük a legkedvezőbb szóközméretet.
- Szabály az, hogy az átlagnál keskenyebb betűszélességnek megfelelő legyen a szóköz (az i túl keskeny, az m túl széles lenne), ez elfogadható szabály, de nehéz megvalósítani.
- Az alakult ki az idők során, hogy ideális szóközméret $\frac{1}{4}$ - $\frac{1}{3}$ négyzet között van.
- Gutenberg használta a szűk szóközöket, ezért szépek a szövegek.
- A 19. század végéig növelték a szóköz méreteket.

- 20. században újra az esztétikusabb szűkebb szóközt használták.
- Ma sajnos keskenyednek a hasábok, a mellétördelések egyre elfogadhatatlanabb sorméreteket eredményeznek, minél keskenyebb a szedés annál kevésbé lehetséges a sorok szóköz-anomáliák nélkül kizárni.
- Ezenkívül a túlzottan nagy szóközők egymás alá kerülve több soron át „utcákat” hoznak létre.

SORKÖZ

- A nyomdászatban századokon át az a méret volt természetes sorköz, amelyet az egymás alatti összeérő betűtörzsek tettek lehetővé, ez tömör, szakszerűen: **kompressz** szedés.
- Ha ennél nagyobb távolítást akartak alkalmazni, akkor térközöket raknak a sorok közé, ez a ritkítás(leading), azaz „ólmozás, térzözés)
- Ma már ez a sűrű szedés az olvashatóságnak igen rosszat tesz.
- az utóbbi száz évben alakult ki az a szokás, hogy a betűfokozathoz képest 10-20 %-os ritkítást lehet ideálisnak mondani:

Pl: 10/11, 10/11,5, 10/12 pt.

- Ez betűtípusonként változik.
- Rövidebb soroknál kisebb ritkítás kell, a hosszabbnál nagyobb szükséges.
- (második bekezdés-11/13, azaz 18%-os ritkítás).
- Fontos szabály, hogy az arány számít, tehát a nyomtatványban többféle betűfokozatot is használunk, akkor mindegyiket azonos arányban kell ritkítani, különben csúnya lesz az összkép.
- A sortávolság divat függvénye is.
- Most az erős ritkítás a divat, nehezíti az olvasást, a gondolatok folyamatossága ellen hat.
- (harmadik bekezdés-45%, 11/16 pt.)
- Van egy olyan kiemelési forma, mely teljesen elfogadhatatlan. A VERZÁL kiemelés a szöveg közben. Ez azért rossz, mert a NAGYBETŰK fölött elfogy a sorköz.

Sorköz

Leading*/line feed

17

A nyomdászatban századokon át az a méret volt a természetes sorköz, amelyet az egymás alatti összeérő betűtörzsek lehetővé tettek: ez a tömör, szakkifejezéssel kompressz szedés. Ha kivételesen távolítani akarták a sorokat, vékony (egy, másfél, két pont vastag) térzőket raktak a sorok közé, innen a ritkítás angol megfelelője: *leading*, azaz „ólmozás, térzözés”. Ma már úgy tartjuk, hogy a sűrűn szedett sorok olvashatóság szempontjából nem ideálisak, mert az éppen olvasott sor fölötti és alatti le- és felnyúló betűszárak túl közel érnek és zavaróan hatnak. Ha a szedés ráadásul széles, néha el is tévesztjük a következő sor elejét. A példa kedvéért ezt a bekezdést sűrűn szedtük („saját törzsre”: 11/11 pt).

Az utóbbi száz évben kialakult szokás, hogy a betűfokozathoz képest 10–20 %-os ritkítást lehet ideálisnak tekinteni: például 10/11, 10/11,5, 10/12 pt. Ez betűtípusonként változhat: a kisebb betűszemű típusnak kevesebb ritkítás elég, a nagyobb betűszemű valamivel erősebb ritkítást igényel. (→Betűméret, 63.) Rövidebb soroknál a kisebb ritkítás viszonylag nagyobbak látszik, ezért a hosszabb sorokat nem árt egy kicsit jobban ritkítani. Ezt a bekezdést (11/13 pt) 18%-kal ritkítottuk; ebben a könyvben végig ezt a ritkítási arányt alkalmazzuk. Nagyon fontos szabály, hogy az arány számít, tehát ha egy nyomtatványban többféle betűfokozatot is használunk, akkor mindegyiket azonos arányban, vagyis különböző mértékben kell ritkítani (például 10/12 főszöveghez 8/9,5 pt alárendelt szöveg illik), különben csúnya lesz az összkép.

A sortávolság bizonyos fokig a divat függvénye is. Jelenleg – az elmúlt száz évben immár harmadízben – nagy divat az erős sorritkítás. Ez is nehezíti az olvasást, mint a sűrű szedés, de ez azzal, hogy a nagy távolság miatt a mondatok értelmének felfogását akadályozza, a gondolatok folyamatossága ellen hat. Ezt a bekezdést ennek érzékeltetésére divatosan megritkítottuk, 45%-kal (11/16 pt). Folyamatos olvasásra szánt szöveg sokszorosítására nem javasolható, ilyen célra nem is nagyon terjed, hiszen óriási papírpazarlással jár.

Van egy polgárjogot nem nyert, de laikusok által alkalmazott kiemelési forma, amely a sortávolság szempontjából is elfogadhatatlan. Verzál kiemelést szöveg közben azért nem helyes alkalmazni, mert a NAGYBETŰK fölött elfogy a sorköz, hiszen A NAGYBETŰK MINDEGYIKE ELFOGLALJA a sorszalag felső részét. Fölötte nagyon szűk, alatta túl bő lesz a sortávolság, „fölrágad”.

* Kiejtése leding (és nem líding), minthogy ez a szó az ólommal kapcsolatos. Régen a sorokat betűfémből készített vékony lapokkal – térzőkkel – ritkították.

A TÉRKÖZ HIERARCHIÁJA

- A térközök nagyon fontosak, van egy alapvető hierarchiája:
- Legkisebb a betűköz, nagyobb a szóköz
- Majd a sorköz, és a hasábköz, utána a margó.
- Ez a jó hierarchiája, de nem mindig használják így.
- Különösen a számítógépek elterjedése rontott a helyzeten, mert azóta a betűk ritkítása a normális működés része lett. Olykor nagyobb betűközök jönnek létre.
- Ez azért baj, mert olvasás közben túl sokszor kell egy ilyen szövegben átállítanunk a szemünket, de az még rosszabb, hogy ez a következetlenség szétzilálja a szavakat.
- Általában ez hasábos megoldású kiadványoknál fordul elő, mivel az újságokban nagyon keskeny ezért nem lehet sorkizárással készíteni, mert nagy ritkítást végez.(pl.)
- Csak szabadsoros szedés lehet a megoldás, vagy a több mennyiségű betű, vagyis kicsit szélesebb hasáb.

Téreközök optikája

- Akkor harmonikus a betűköz, ha a szártávolságok megegyeznek betűn belül és a betűk között.
- Ez a váltakozó vonalvastagságú antikva betűknél így is van.
- A modernebb (groteszk) betűknél az egy kissé tág.
- Ezt a betű gyártójának a feladata beállítani.
- Érdeemes ismerni azt az optikai jelenséget, hogy a kisebb betűméreteknek viszonylag tágabb köz felel meg, s ahogy nő a méret, úgy igényli a szemünk a szűkebb közöket.
- A trackgörbe beállításával lehet arányosítani, 10 pont alatt növelve, afölött csökkentve, azaz a görbét 0 tengely alatt vezetve.
- A szóközök méretét befolyásolja a szóvégi és szóközkezdő betűk geometriája.
- A szóközök megítélése is lehet optikai csalódás miatt különböző.
- Az írásjelek használata sok problémát okoz, főleg a címeknél.
- Elsősorban a középre zárt címek érzékenyek a írásjelek „eltérő” hatásaira.
- Elsősorban a tömbös szedésnél vannak problémák, itt fontos, hogy a sorkizárás mechanikus történik-e vagy optikailag.